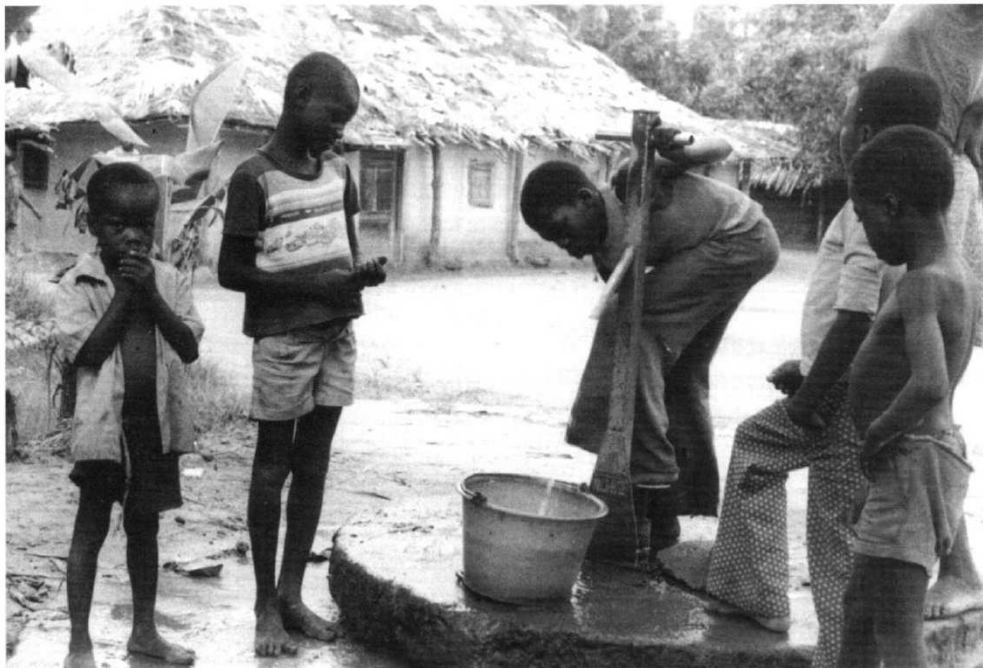

Dr. Roger Janssen o.s.c.

DE KRUISHEREN IN CONGO

De missie van de Kruisheren
in West-Uélé, 1953-1969

St. Agatha-Cuijk
2017

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF.....	5
INHOUDSOPGAVE.....	8
DE PATERNALISTISCHE BEHANDELING VAN BELGISCH-CONGO, 1945-1965	13
HET APOSTOLISCH VICARIAAT BONDO, 1953-1955	21
Mgr. Andreas Creemers: van reguliere overste tot bisschop, 1946-1955	21
In 1946 werd Andreas Creemers reguliere overste	22
Instructies over het leven van de kruisheer-missionaris, januari 1946	24
Verhuis naar Baye in 1947	29
Inspecteur van het onderwijs in het vicariaat Bondo, 1950	33
De missieposten van de kruisheren in de jaren 50.....	36
De toestand van de Kruisherenmissie in Congo medio 1952.....	44
Het ontslag van Monseigneur Blessing en de toestand van de Kruisherenmissie in Congo medio 1953.....	46
De bisschopswijding van Andreas Creemers, 1955	55
DE KRUISHERENMISSIE IN HET VICARIAAT BONDO, 1955-1959	61
Het onderwijs in het vicariaat Bondo van 1954 tot 1960.....	61
Egidius van Toor, reguliere overste van 1955 tot 1958	66
Financieel overzicht van de kruisherenmissie in Congo: de jaarcijfers, 1953-1960	79
De opbouw van het kloosterleven in Baye vanaf 1957	81
Een veranderend klimaat in het vicariaat Bondo vanaf 1958.....	89
HET BISDOM BONDO EN DE KRUISHERENMISSIE VAN 1959 TOT 1964....	93
De oprichting van het bisdom Bondo in 1959	93
De weerslag van de onafhankelijkheid op het bisdom Bondo in 1960.....	102
Een explosieve situatie in het bisdom Bondo in 1961.....	114
Bedrieglijke rust in het bisdom Bondo in 1962 en 1963.....	119

De beoogde samenwerking tussen de reguliere en de seculiere geestelijkheid vanaf 1964	131
Visie van de kruisheren-missionarissen op de ommekeer in de relatie tussen blank en zwart, 1950-1964	136
Bijlage 1: De Broeders van Sint-Gabriel en het onderwijs in Neder-Uélé.....	145
Bijlage 2: Het leven op de missiepost Baye, 1958-1959	151
Bijlage 3: Een andere houding van de Congolezen ten aanzien van de blanken, 1960	156
Bijlage 4: De missieposten van de kruisheren in het voorjaar van 1960. Een kennismaking door Jan Bierens	158
Bijlage 5: Radiotoespraak van Linus Manzi, priester van het vikariaat Bondo: De stem van de Kerk van Afrika, 1959	160
Bijlage 6: Het dagboek van Jules van Tricht: Dipandà in Ango, 1960-1961	162
Bijlage 7: Het verhaal van mijn gevangenneming door Egbert Mensink o.s.c. ...	172
Bijlage 8: Henricus van Boxtel keerde na bijna dertig jaar missie als een gebroken man terug naar Europa	180

MOORDENDE SIMBA'S BRACHTEN DE TOEKOMST VAN

DE MISSIE VAN DE KRUISHEREN IN GEVAAR, 1964-1965	183
Rebellie in Oost-Congo	183
Rebellenlegers veroverden Stanleystad en de helft van het Congolese grondgebied	183
De herovering van Stanleystad liep uit op een internationale veroordeling..	186
De hergroepering van de rebellen in de driehoek Bondo-Buta-Aketi	188
De trieste balans van de opstand van de simba's	192
De kruisheren en de opstand van de simba's, augustus 1964-30 mei 1965.....	193
Agressie tegen blank en zwart mondde uit in blinde terreur	193
Bondo maakte kennis met volkstribunalen	195
De missieposten in Monga en in Lobi werden geplunderd	202
Het schrikbewind van de simba's in Bili.....	203
Arnold Vervoort, Wim van Wetten, Marguerite Bradley en Bernard Nuñes werden in Dakwa vermoord op 25 november 1964.....	204
In Ango ontsnapten de religieuzen aan de dood: ze doken onder in de brousse en werden in december 1964 bevrijd.....	209
Alle gevangen genomen missionarissen werden op bevel van Augustin Makondo van Bondo naar Buta gebracht	210
Geen eensluidende verklaring voor de moord van 30 mei 1965	222

Steun van inlandse priesters, religieuzen en inlandse katholieken, 1964-1965	229
Grote verslagenheid in België en Nederland, 1964-1965	235
Bijlage 9: Kruisheren-missionarissen in Congo in 1964	248
Afwezig in augustus 1964	
Bijlage 10: Congolese priesters van het bisdom Bondo in 1964	251
Lijst van de abbés op de verschillende posten in 1964	
Lijst van de abbés die in augustus 1964 afwezig waren	
Bijlage 11: Broeders van Sint-Gabriel in het bisdom Bondo in 1964	252
Lijst van de broeders op de verschillende posten in augustus 1964	
Lijst van de broeders die in augustus 1964 afwezig waren	
Bijlage 12: Lekenprofessoren in het bisdom Bondo in augustus 1964	253
Bijlage 13: Zusters Ursulinen van het bisdom Luik in bisdom Bondo in 1964	254
Lijst van de zusters op de verschillende posten in augustus 1964	
Lijst van de zusters die in augustus 1964 afwezig waren	
Lijst van de Congolese zusters Ursulinen op de verschillende posten in augustus 1964	
Lijst van de Congolese zusters Ursulinen na de bevrijding op 4 december 1964	
Bijlage 14: Zusters van Berlaar in Bondo en Buta in augustus 1964	257
Lijst van zusters van Berlaar die in augustus 1964 in Bondo thuishoorden	
Lijst van zusters van Berlaar die in augustus 1964 in Buta thuishoorden	
Lijst van zusters van Berlaar op de verschillende posten in augustus 1964	
Lijst van afwezige zusters van Berlaar op 24 augustus 1964	
Bijlage 15: Zusters Kanunnikessen van het H. Graf van Turnhout in augustus 1964	261
Bijlage 16: De inlandse congregatie Filles de Marie in Bondo in augustus 1964	261
Bijlage 17: De inlandse congregatie Filles de Marie in Buta in augustus 1964	262
Bijlage 18: Fragment uit het verslag van Polydore Carremans, Bondo en Buta onder de simba's. Augustus tot november 1964 – bevrijding op 28 november 1964	264
Bijlage 19: De missiepost Bili onder de simba's... Fragment uit het verslag van zuster Damiana, overste van de Ursulinen in Bili, januari-maart 1965	266

TERUG NAAR BONDO, 1966-1969	269
Een aantal missionarissen wilde terugkeren naar Congo, 1966.....	269
Mgr. Creemers en de reguliere overste, Jan van Wagenberg, op verkenning in Congo, 1966	273
Geen eensgezindheid onder de abbés, 1965-1966.....	276
De eerste missionarissen die terugkeerden naar Afrika, werkten in Nkolo en Zemio, 1966.....	280
De terugkeer van Mgr. Creemers naar Bondo en de reorganisatie van de kruishermissie, 1967	286
De impact van de mislukte poging van huurlingen om president Mobutu sese seko ten val te brengen op de missionering van de kruisheren, 1967	301
'We beginnen weer van voren af aan', 1967-1969	316
André Ramaekers op visitatie in Congo, december 1968 - februari 1969....	322
 NAWOORD: DE MISSIONARIS ALS ONTWIKKELINGSHELPER.....	333
 BIBLIOGRAFIE.....	337
 TABELLEN:	
1. De kruisheren-missionarissen in Congo, 1954-1969	346
2. De kruisheren-missionarissen in Congo, 1954-1969	350
3. De kruisheren-missionarissen in Congo, 1954-1969	352
 DE KRUISHEREN-MISSIONARISSEN NIEUW IN CONGO 1953-1969	
BIOGRAFIEËN.....	353
Bierens, Joannes Hendrikus Ghislenus.....	354
Delbrassine, Paulus Marcellus Ferdinandus	359
Eerdekens, Paulus Josephus Maria	360
Gorissen, Leopoldus Maria Jacobus.....	361
Neven, Petrus Philippus Maria	363
Notelaers, Andreas René Maria	365
Simons, Herman Jozef Pieter	367
Smits, Martinus Franciscus Maria	369
Snijkers, Henricus Jacobus Maria	370
Timmers, Albertus Antonius Franciscus	372
van Boekel, Henricus.....	374
van Heeswijk, Victor	375

van Lieshout, Hubertus Arnoldus	377
van Oort, Johannes Christianus.....	379
Vanderwegen, Josephus Franciscus	380
Vandesande, Petrus Louis Lucie.....	381
Verhoeven, Johannes Maria.....	383
INDEX VAN PERSOONNAMEN.....	386
INDEX VAN PLAATSNAMEN	398

WOORD VOORAF

In onderhavige publicatie behandelen we een zeer turbulente en pijnlijke episode in de missiegeschiedenis van de Kruisheren. Zoals bij het verschijnen van *De missie van de Kruisheren in West-Uélé, 1920-1953* danken we van harte prior-provinciaal Peter Snijkers, die de stuwende kracht is achter de herwerking en uitbreiding van het in 2010 gepubliceerde boek *Met wortels tot in het water. De Kruisheren-missie in West-Uélé 1920-1993* (St. Agatha-Cuijk, 2010, 283 p.).

Congo werd in de jaren 1920-1953 gezien als een verlengstuk van België, als een stukje België in Afrika.¹ De missionarissen verbleven *en Belgique africaine*. Hun evangelisatie was vooral gericht op kerstening, bediening van sacramenten, gezondheidszorg, deconstructie van de Congolese mentale en culturele tradities en (gedeeltelijke) inplanting van de Belgische sociale en culturele mentaliteit. Na de Tweede Wereldoorlog en overduidelijk vanaf de oprichting van de Democratische Republiek Congo kwam daarin verandering. De tijd brak aan, waarin de overgang plaats vond van pastoraal van bijstand en afhankelijkheid naar een totaal en verantwoordelijk gevend project.² Een nieuwe visie op missionering kwam tot stand, gestoeld op de begrippen *solidariteit* en *subsidiariteit*. Voor de westerse landen onderstreepte men voortaan de noodzaak van het opnemen van hun verantwoordelijkheid tegenover de landen in het zuidelijk halfmond: hun maatschappelijke solidariteit moest openstaan voor een diepe verbondenheid. In het bijzonder voor Afrika werd het subsidiariteitsbeginsel van wezenlijk belang genoemd. Volgens dit beginsel is het niet geoorloofd aan personen te geven wat zij op eigen kracht kunnen verwerven. Bovendien is het onjuist van een hogere autoriteit te verwachten wat door een lagere op adequate wijze kan worden verricht.³

¹ Zie o.m. A. De Calonne-Baufaict, *La pénétration de la civilisation au Congo belge et les bases d'une politique coloniale*. in: *Bulletin de la Société d'Etudes coloniales*, Brussel, 19, 1912, pp. 569-607; 681-723

² Een missionaris, aldus Wikipedia, is een geestelijke die naar andere volkeren trekt om die tot zijn godsdienst te bekeren (oude vorm) of om zich in te werken als gelovige in de plaatselijke cultuur en dit op een dienstbare wijze (moderne vorm).

³ M. Chiappo, A. Cipollini, G. Di Salvatore, E. Furlanetto & G. Paladini, *Het Afrika van de hoop. Een nieuw gezicht van de missie onder de boeren van Kameroen*. Genk, 2003, pp. 11, 13-14

Er kan geen ontwikkeling zijn zonder dat de bevolking het wil. En inderdaad, van 1885 tot 1914 nam die ontwikkeling maar langzaam toe. In het Interbellum versnelde ze en strekte zich uit tot een groot deel van de bevolking als gevolg van de kerstening en de investeringen in de landbouw en de exploitatie van grondstoffen. Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd vijftien procent van de bevolking gemobiliseerd voor de werkkampen en particuliere bedrijven. Ongeveer twee miljoen mensen vervreemdden daardoor van hun thuis. Zij, die lager en middelbaar onderwijs hadden genoten, en anderen, die door hun contacten met de blanken Frans hadden leren spreken, vervreemdden eveneens van hun achterban. Het viel hun moeilijk om een geschikte echtgenote te vinden, omdat de culturele verheffing van de inlandse vrouw nog niet ver gevorderd was. Steun van de overige Congolezen genoten ze niet. Door de blanken werden ze niet voor vol aanzien. Daarin wilden ze verandering brengen: zij verdroegen het niet langer zoals de andere inlanders behandeld te worden en eisten een afzonderlijk statuut, dat aangepast was aan hun ontwikkelingsgraad: geen lijfstraffen meer, de benoeming van een bijzondere rechter en erkenning van eigendomsrechten buiten de grote centra.⁴

De Belgische overheid zag deze ontwikkeling niet aankomen, nam eerst geen maatregelen en toen de nieuw gevormde inlandse politieke klasse zelfbestuur eiste, reageerde ze in 1959-1960 te laat, onbezonnen en paniekerig. Norbert Lauden directeur van de Koloniale Hogeschool in Antwerpen, schetste op 2 mei 1954 in een nota, bestemd voor het koninklijk paleis, de algemene toestand in de kolonie en kaartte een aantal problemen aan: dat zwarte kinderen werden toegelaten in blanke scholen stootte op verzet, alcoholisme werd een grote plaag nu de inlanders toelating hadden gekregen om alcoholische dranken thuis of in hun clubs te consumeren, krankzinnigen werden samen met veroordeelden geïnterneerd in gevangenissen, er was een groot gebrek aan opvanghuizen voor ouderlingen en weeskinderen, op het platteland was een tekort aan geneesheren, er was een tekort aan schoollokalen voor inlandse kinderen en een niet te remmen plattelandsvlucht veroorzaakte maatschappelijke ontwrichting. Per provincie somde Lauden een aantal specifieke problemen op. De Oost-Provincie bijvoorbeeld werd geconfronteerd met een gevoelige daling van de bevolking in de Uéléstreek en een forse stijging van het aantal lepragevallen.⁵

⁴ N., *Problemen van Afrika en Kongo in de opvatting van anderen*. in: *Kruis en Wereld*, 23, 1946-1947, pp. 121-124

⁵ **Zana Aziza Etambala**, *Congo '55—'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu*. Lannoo, Tielt, 1999, pp. 20-21

In mei 1955 bezocht de jonge koning Boudewijn Belgisch-Congo. Gedurende vier weken maakte hij kennis met de pijlers waarop de Belgische orde rustte: het leger, de administratie, de economie en de sociale pijler (waarbij de Katholieke Kerk een grote rol speelde). De koning was na zijn reis ervan doordrongen dat de banden tussen de kolonie en het moederland bestendigd moesten worden. Er diende gewerkt te worden aan de totstandkoming van een nieuw Belgisch-Congolees samenlevingsmodel. De relaties tussen blank en zwart moesten nieuw (lees: ander) leven worden ingeblazen. Tal van Europeanen weigerden echter hun superioriteitsgevoel en hun voorrechten te laten varen. De viering in 1958 van vijftig jaar Belgisch-Congo vond plaats in een sfeer van triomfalistisch paternalisme. Een gedeelte van de Belgische elite was ervan overtuigd dat het dekolonisatieproces Congo binnen een termijn van dertig jaar moest voeren naar de volledige soevereiniteit. Zolang wachtten de Congolezen echter niet. De woorden, die Charles de Gaulle op 24 september 1958 in Brazzaville had uitgesproken: *L'indépendance, quiconque la voudra, pourra la prendre aussitôt*, weergalmden in heel Afrika, ook in Belgisch-Congo. Enkele dagen later ontving Léon Pétillon, de minister van Koloniën, een schrijven van jonge évolués, waarin zij verklaarden dat hun land niet tot in het oneindige in een anachronistisch politiek regime gehandhaafd kon blijven.⁶ Enkele jaren later werden de twee gemeenschappen in pijnlijke omstandigheden uit elkaar gerukt.⁷

⁶ P. Verlinden, *Weg uit Congo. Het drama van de kolonialen*. Leuven, 2002, p. 82; J. van Bilsen, *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*. Leuven, 1993, pp. 121-123

⁷ Zana Aziza Etambala, *Congo '55-'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu*, pp. 33-38. Voor de algemene problematiek in de jaren 1940-1955 zie ook D. Van Reybrouck, *Congo een geschiedenis*. Amsterdam, 2010, pp. 197-284